

Ryszard Żelichowski

Granica miękka jak skała¹

Spór o przebieg granicy lądowej, morskiej i powietrznej pomiędzy Gibraltarem i Hiszpanią sięga hiszpańskiej wojny sukcesyjnej i traktatu zawartego w Utrechcie w 1713 r. Choć w jego wyniku Gibraltar został przekazany Wielkiej Brytanii, Hiszpania nigdy nie pogodziła się z jego utratą. Brak dokładnego opisu tego, co właściwie zostało przekazane Wielkiej Brytanii w traktacie z Utrechtu oraz określenia granic wód terytorialnych jest przyczyną długotrwałego sporu pomiędzy tymi dwoma państwami. Z upływem czasu poszerzył się on o kształt drogi powietrznej dla lotnictwa wojskowego i cywilnego, łączącej Gibraltar z pozostałymi państwami Europy. Artykuł omawia skutki traktatu dla obecnych stosunków pomiędzy Gibraltarem, Hiszpanią i Wielką Brytanią.

Słowa kluczowe: granice, przesmyk, lotnisko, wody terytorialne, Gibraltar, Hiszpania, Zjednoczone Królestwo.

1. Wprowadzenie

Europa XXI w. nie jest oazą spokoju, choć od wybuchu drugiej wojny światowej, która przeorała jej granice, upłynęło już ponad siedemdziesiąt lat. Upadek bloku sowieckiego, interwencja rosyjska na Ukrainie i konflikty na Bałkanach skupiły uwagę na wschodniej części naszego kontynentu. Wyznaczane tam granice są nowe, wciąż niestabilne i angażują emocje polityków, nie tylko europejskich. Tymczasem także w „starej Europie” kilka granic nie ma charakteru definitywnego i choć nie budzą takiego zainteresowania opinii publicznej jak wspomniane wyżej, dalekie są od rozstrzygnięcia i również angażują emocje społeczności, których dotyczą. Autor wspomni tylko o dwóch takich konfliktach, interesujących go z naukowego punktu widzenia. Jeden z nich dotyczy rozbieżnych koncepcji na temat regulacji granicy pomiędzy Królestwem Niderlandów i Republiką Federalną Niemiec na obszarze rzeki Eems i zatoki Dollard (niem. Ems i Dollart). W związku z budową farm wiatrowych przez stronę niemiecką w odległości ok. 15 km na północ od wyspy Rottumeroog, która zdanem strony holenderskiej jest częściowo położona w holenderskiej wyłącznej

¹ Przeciwstawienie pojęciu „Solid as a rock” (solidny jak skała) symbolizującemu wierność Gibraltarowi monarchii brytyjskiej.

strefie ekonomicznej (Fokke 2012)² i znalezieniem złóż gazu w tym rejonie, sprawa urosła do rangi konfliktu międzypaństwowego, czasowo uregulowanego przez ministrów spraw zagranicznych obu krajów. Niemiecko-holenderska granica morska w okolicy Eems jest kwestionowana od 1464 r., kiedy to hrabstwu wschodniofryzyjskiemu przydzielono terytorium, które w rzeczywistości na wschód od Eems było holenderskie (*Windpark Riffgat* 2013). Dwudziestego drugiego października 2014 r. pomiędzy Niemcami i Holandią zostało podpisane porozumienie w sprawie załagodzenia wieloletniego sporu na temat przebiegu wspólnej granicy na rzece Eems pomiędzy Emden i Delfzijl. Porozumienie podpisali w niemieckim Emden ministrowie spraw zagranicznych Niderlandów Bert Koenders i Niemiec Frank-Walter Steinmeier. Nie osiągnięto zgody, co do przebiegu granicy państwowej, ale porozumiano się w sprawie przebiegu linii demarkacyjnej pozwalającej na zarządzanie obszarem na północ od linii Eems–Dollard i współpracę przedsiębiorstw (*Koenders en Steinmeier...* 2014). Farma wiatrowa „Riffgat” rozpoczęła pracę 12 lutego 2014 r. Prognozowana moc wy niesie ok. 474 gigawatów rocznie (*Der Problem-Windpark...* 2014).

Drugi konflikt graniczny, o wiele bardziej złożonym charakterze, trwający już ponad trzysta lat, dotyczy Gibraltaru (Żelichowski 2012)³. W artykule zostaną przypomniane jego geneza i struktura.

2. Wszystkiemu winna historia

Brak normalizacji wzajemnych stosunków pomiędzy Gibraltarem i Hiszpanią wynika z niemożliwości osiągnięcia porozumienia w kilku fundamentalnych zagadnieniach. Ich prazródłem jest dokument, który został podpisany w Utrechcie w 1713 r. Miał on brzemienne skutki nie tylko dla ówczesnej Europy, ale zaważył na kilka stuleci na stosunkach Wielkiej Brytanii z Hiszpanią.

Na początek konieczne jest uporządkowanie informacji, które mogą wprowadzić w błąd swoją niekompletnością. Po pierwsze, „pokój” czy „traktat”? Internetowe źródło najbardziej popularnych informacji podaje:

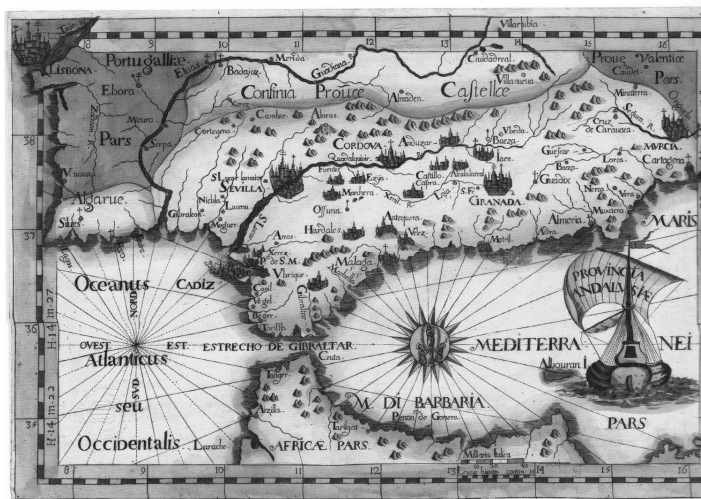
Pokój zawarty w Utrechcie (Holandia) 11 kwietnia 1713 [podkr. R.Ż.] zakończył hiszpańską wojnę sukcesyjną. Bezpośrednim powodem podpisania pokoju była śmierć cesarza Józefa I (17 kwietnia 1711) [podkr. R.Ż.] i objęcie tronu wiedeńskiego przez Karola – pretendenta do korony Hiszpanii. Pozostałe kraje koalicji antyburbońskiej zaczęły się obawiać odrodzenia potęgi Habsburgów

² Wynosi ona 200 mil morskich lub 370 km od linii niskiego stanu wody.

³ Tekst poniższy stanowi rozwinięcie i uaktualnienie części książki autora opublikowanej w 2012 r. (R. Żelichowski, *Gibraltar*, Seria: Europa w skali mikro, Warszawa 2012).

z czasów Karola V. Uczestnikami kongresu były: Wielka Brytania wraz z Księstwem Hanoweru, Holandia, Francja, Hiszpania, Bawaria, Prusy i Sabaudia oraz inni, pomniejsi uczestnicy koalicji⁴.

Błąd ten wynika z niepoinformowania użytkownika strony, że wynikiem pokoju było podpisanie aż dziewięciu traktatów pomiędzy wojującymi stronami, a na 11 kwietnia przypadają aż cztery. Śmierć Józefa I (1678–1711) wpłynęła na przebieg i terminy zawierania kolejnych traktatów⁵.

Ryc. 1. Morze Śródziemne i Cieśnina Gibraltarska 1712–1713,
Giovanni Batista da Casino i Simona Durelli z Mediolanu
Źródło: <https://estrechoverde.wordpress.com>

Dla kontekstu omawianych dalej wydarzeń najważniejszy jest traktat Hiszpanii z Wielką Brytanią, podpisany 2/14 lipca 1713 r. Podwójne datowanie traktatu wynika z faktu, że Wielka Brytania nie posługiwała się jeszcze kalendarzem gregoriańskim, który na swoim terytorium wprowadziła dopiero w 1572 r.⁶

⁴ http://pl.wikipedia.org/wiki/Pok%C3%B3j_utrechcki_1713 [dostęp: 15 VI 2015]

⁵ W angielskiej wersji Wikipedii hasło to jest sformułowane lepiej: „The Treaty of Utrecht, that established the Peace of Utrecht, rather than a single document, comprises a series of individual peace treaties signed in the Dutch city of Utrecht in March and April 1713”: http://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_Utrecht

⁶ Wydana w 1582 r. przez papieża Grzegorza XIII bulla (łac. *Gregorius XIII* – stąd nazwa kalendarza) nakazywała wprowadzenie nowego kalendarza likwidującego opóźnienia do roku zwrotnikowego. Poszczególne kraje przyjęły nowy kalendarz w różnych latach: Polska, Hiszpania, Portugalia i Włochy przyjęły kalendarz natychmiast. Ostatnimi europejskimi krajami przechodzącymi z kalendarza juliańskiego była Grecja w 1923 r. i Turcja w 1927 r.

Wśród wielu korzyści, królowa Anna Stuart⁷ uzyskała od Hiszpanii Minorkę i Gibraltar (Rostworowski 1977, Zins 1979, Miłkowski, Machcewicz 1998). Traktat o pokoju i przyjaźni (ang. *Treaty of Peace and Friendship*) z 1713 r., podpisany przez Królestwo Wielkiej Brytanii i Królestwo Hiszpanii, został spisany po łacinie, a jego angielska wersja ukazała się w rok później. Dziesiąty artykuł traktatu w literaturze anglojęzycznej oznaczony jest rzymskim X, ale nie jego numeracja, lecz treść – ujęta w kolejnych rozdziałach tekstu – stanowi problem, z którym borykają się najznakomitsi prawnicy i historycy Wielkiej Brytanii i Hiszpanii.

3. Konflikt o granicę lądową

Jak pisał współczesny podróżnik Maciej Zych:

Wjeżdżając do Gibraltaru od strony lądu, przechodzi się przez około trzystumetrowy pas byłej strefy neutralnej ustanowionej traktatem utrechckim. Początkowo obejmowała ona cały przesmyk, rozpoczynając się pod samą skałą. Później każda ze stron uszczuplała ją po kawałku, aż w końcu zlikwidowano ją po otwarciu granicy ponad dziesięć lat temu (Zych b.r.w. s. 2).

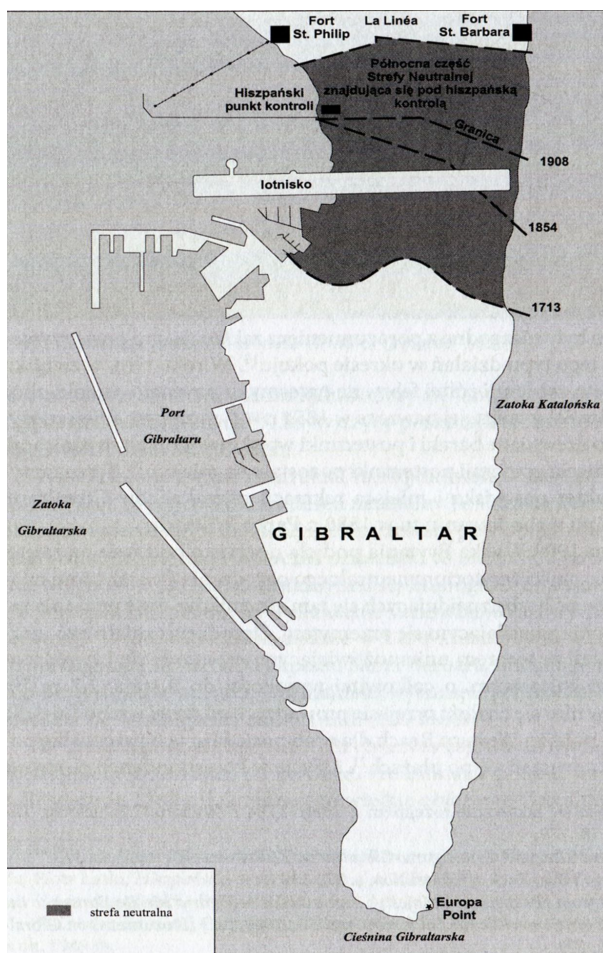
Problem jednak w tym, że dokładny przebieg granicy hiszpańsko-angielskiej nie został określony ani w traktacie z 1713 r., ani oznaczony w terenie w okresie późniejszym. Od 1704 r. dwie administracje państwowe rozdziela sporny pas terytorium, umownie nazywanego „terenem neutralnym”, na którym od czasu do czasu obie armie podejmowały różnego rodzaju akcje (ryc. 2). Gibraltar z Półwyspem Iberyjskim połączony jest przesmykiem o długości 1,6 km⁸. Według Wielkiej Brytanii Gibraltar zajmuje obszar 5,8 km², a według Hiszpanii⁹ – 4,8 km². W informacjach podawanych przez różnych autorów wielkość tego obszaru waha się jeszcze bardziej¹⁰.

⁷ Anne of Great Britain, House of Stuart (1665–1714). Od 1707 r. królowa Wielkiej Brytanii i Irlandii, pierwsza monarchini wielkiej Brytanii. Młodsza córka Jakuba II (James) i jego pierwszej żony lady Anny Hyde.

⁸ Od kontynentalnej Hiszpanii, odliczając część pasa neutralnego, odgradza Gibraltar ok. 800 m płaskiego terenu (2,625 stóp).

⁹ Oba stanowiska w: A/AC.109/2014/12.pdf, s. 3/13.

¹⁰ Np. 6,55 km² (<http://pl.wikipedia.org/wiki/Gibraltar>), 6,73 km² (<http://www.stosunki.pl/?q=content/ostatnia-kolonia-w-europie>) czy 6,5 km² (CIA the World Factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gi.html>) (dostęp: 15.06.2015).

Ryc. 2. Teren neutralny pomiędzy Gibraltarem i Hiszpanią
 Źródło: opracowanie własne

Przyczyną tego stanu rzeczy jest brak dokładnego opisu tego, co właściwie zostało przekazane Wielkiej Brytanii w traktacie z Utrechtu, bowiem ten nie zawiera mapy ani szczegółowego inwentarza terytorium przejmowanego przez nią. Artykuł X tego traktatu mówi, że:

Katolicki król [Filip V] oświadcza w imieniu swoim, jego spadkobierców i sukcesorów, że przekazuje koronie brytyjskiej pełną i nieograniczoną własność miasta i zamku Gibraltar wraz z portem, fortyfikacjami i fortami znajdującymi się tam i doń należącymi oraz że przekazuje rzeczzone dobra do posiadania i nieograniczonego użytkowania [...] na zawsze, bez jakichkolwiek utrudnień w tej materii, [ale jednocześnie tenże] król katolicki chce, aby rozumiano, że rzeczzone dobra są przekazywane Wielkiej Brytanii bez jurysdykcji terytorialnej nad nimi

oraz bez możliwości uprawiania swobodnej komunikacji lądem z terytorium otaczającym przekazywany obszar Gibraltaru (Gold 2005, s. 338)¹¹.

Ponadto ostatnie zdanie punktu X zawartego traktatu mówi o tym, że Koronie Hiszpańskiej przysługiwać będzie prawo pierwokupu, jeśli Korona Brytyjska zdecyduje się zrzec w jakiegokolwiek formie swojego prawa własności miasta Gibraltar.

Jak pisze Piotr Łaski, interpretacja hiszpańska traktatu zmierza do wykazania, że stronie angielskiej przysługuje tylko prawo użytkowania przyznanego terytorium (*ius utendi*), a nie poszerzanie swoich praw do tego terytorium (*ius abutendi*), np. do postaci brytyjskiej suwerenności i jurysdykcji. Skracając skomplikowany prawniczy wywód, roszczenia hiszpańskie da się sprowadzić do następującego sformułowania:

[...] nadal zatem posiadane przez Brytyjczyków uprawnienia nie są niczym innym, jak tylko prawami do cudzej rzeczy, *iura in re aliena*, a użytkowane dobra stanowią nadal hiszpańską własność [zaś] przez stopniowe rozszerzanie tejsze władzy poza otrzymany obszar lądowy i wodny – przyczynili się oni do unieważnienia traktatu (Łaski 1985, s. 105).

Hiszpanie też powołują się na przymus, w wyniku którego nastąpiła cesja tego terytorium, na co specjaliści od prawa międzynarodowego odpowiadają, że w XVIII w. była to norma w stosunkach międzynarodowych (Lachs 1958, Nahlik 1967).

Hiszpanie nie pogodzili się z utratą Gibraltaru od samego początku i podejmowali wielokrotnie próby jego odzyskania. Najpierw siłą, a potem drogą różnego rodzaju negocjacji z państwami europejskimi wchodzącymi w konflikt interesów z Wielką Brytanią. Pierwsza nieudana próba zajęcia siłą Gibraltaru nastąpiła już w 1727 r. (było to złamanie zapisu w traktacie o pokoju i przyjaźni z 1713 r.) (Jackson 1990)¹². Zakończyła się ona zgodą dla Hiszpanów na kontynuowanie prac przy umocnieniach na pogranicznym terenie bez potrzeby informowania o tym brytyjskiego garnizonu, jednakże każda strona, od czasu do czasu, miała prawo do wizytowania postępu czynionych prac w okresie zawieszenia broni. Tyle się da powiedzieć o terytorium zajmowanym przez twierdzę.

Większe komplikacje powoduje właściwe zinterpretowanie prawa do wspomnianego „terytorium neutralnego”, utworzonego na przesmyku łączącym Gibraltar z Hiszpanią. Podczas negocjacji traktatu z Sewilli, zawartego dwa lata później, debatowano, jak dalece na północ od północnej flanki Skały rozciągają

¹¹ „The town and castle of Gibraltar, together with the port, fortifications, and forts thereunto belonging”.

¹² Trzynaste oblężenie miało miejsce w latach 1713–1727 i zakończyło się rozejmem 24 czerwca 1727 r.

się „niewątpliwe prawa” Brytyjczyków do przesmyku. Przyjęto, że jest to odległość dwóch strzałów armatnich z brytyjskich i hiszpańskich dział (po jednym z każdej strony). „Zasadę kuli armatniej” sformułował holenderski prawnik Cornelius van Bynkershoek i mówiła ona, że „rzeczywista władza lądu kończy się tam, gdzie kończy się zasięg baterii nadbrzeżnych” (Łaski 1985, s. 105–106). Brytyjczycy zasadę tę poszerzyli także o zasięg swoich dział okrętowych.

Tak określona „strefa neutralna” funkcjonowała w następnych stuleciach. Przez Brytyjczyków za „teren neutralny” zostało uznane pole objęte ostrzałem artyleryjskim z twierdzy, a w konsekwencji za pas obronny twierdzy gibraltarskiej. Wówczas oznaczało to ok. 500 jardów¹³ pola martwego i 4–5 tys. jardów maksymalnej linii ognia. Brytyjczycy nigdy nie pozwolili Hiszpanom na wystawienie stanowisk wojskowych wewnątrz tej strefy. W odpowiedzi Hiszpanie w 1730 r. ustanowili własną strefę ognia ciągnącą się od San Felipe do Santa Barbara, odcinając w ten sposób Brytyjczyków od lądu. Oba najdalej wysunięte przyczółki obu wojsk znalazły się w odległości ok. 1 mili (600 toises) (Carrington 1958)¹⁴.

W czasie okresów pokoju Hiszpanie i Brytyjczycy zajmowali ów newralgiczny fragment przesmyku po połowie. Preliminaria pokoju wersalskiego z 30 stycznia 1783 r. (Jackson 1990)¹⁵, kończącego wielkie oblężenie Gibraltaru (1778–1783), utrzymały brytyjski *status quo* względem Gibraltaru, ale Hiszpanie znaleźli się w posiadaniu całego terytorium neutralnego.

W okresie napoleońskim Hiszpania i Wielka Brytania stały się sojusznikami. Gdy w 1810 r. napoleoński marszałek Soult zagroził bezpieczeństwu Gibraltaru śmiałym marszem przez Andaluzję, brytyjski komendant „miasta na Skale” i hiszpański komendant San Roque uzgodnili, że linie umocnień ze strony hiszpańskiej zostaną przez angielskich inżynierów zniwelowane, aby Francuzi nie mogli zaatakować Gibraltaru od strony lądu. Po wyzwoleniu Hiszpanii od wojsk napoleońskich w 1814 r. Brytyjczycy zbudowali stanowiska dla muszkietów poza murami twierdzy. Wywołało to protesty Hiszpanów, ale porozumienia nie osiągnięto, bowiem wcześniejsze umocnienia wojskowe wybudowane przez nich na przesmyku były niezgodne z porozumieniem zakładającym powstrzymanie się od tego typu działań w okresie pokoju (Carrington 1958). W roku tym na przesmyku powstało tam osiedle-obóz dla cywilów w związku z wybuchem epidemii żółtej febry. W związku z jej nawrotem w 1854 r. w tym samym miejscu wybudowano drewniane baraki i posterunki wojskowe wraz ze strażni-

¹³ 1 jard angielski = 0,91440186 m.

¹⁴ 1 toise = 6 peds (feet) = ok. 1.949 m.

¹⁵ W podpisanym 3 września 1783 r. traktacie wersalskim nie ma wzmianki o Gibraltarze. Karol III miał wciąż nadzieję na jego odzyskanie. Oblężenie dla Gibraltaru zakończyło się faktycznie rozejmem 2 lutego 1784 r.

cami. Po wygaśnięciu epidemii posterunki pozostały na miejscu (Hills 1974). W 1908 r. Wielka Brytania podjęła decyzję budowy zajętej przez siebie części terytorium neutralnego ogrodzenia (*fence*), które miało zredukować liczbę znajdujących się tam strażników, dość mizernie radzących sobie z nasilającym się przemysłem. Ogrodzenie miało być „zrobione ze stali ze wzorem uniemożliwiającym wspinanie się i zwieńczone drutem kolczastym, o całkowitej wysokości do 9 stóp (2,7 m)”¹⁶. Powinno w nim znaleźć się przejście prowadzące od drogi wschodniej dla bydła, a w pobliżu Western Beach dla ludzi posiadających przepustkę pozwalającą poruszać się po plażach¹⁷. Użycie w korespondencji ze stroną hiszpańską sformułowania „brytyjskiego terytorium” zamiast „neutralnego” spowodowało brak zgody na jego budowę (Jackson 1990).

Brytyjczycy ogrodzenie zbudowali, co w rezultacie wyznaczyło granicę pomiędzy Hiszpanią i Gibraltarem, rozpoczynając trwającą do dziś debatę, w której Hiszpania podkreśla, że nie uznaje brytyjskiej suwerenności nad Gibraltarem na terenie wykraczającym poza dosłowne sformułowania traktatu z Utrechtu. W deklaracji z 2 grudnia 1987 r. obie strony przygotowały porozumienie w pałacej dla Gibraltaru sprawie użytkowania lotniska, które znajduje się na owym spornym terenie. Wielka Brytania, uznając, że choć hiszpańska dyskusja na temat przesmyku jest uzasadniona, to strony różnią się co do punktu wyjścia w tej dyskusji. Wielka Brytania utrzymuje, że jej tytuł własności do południowej części przesmyku wynika z długiego okresu jego posiadania, a poza tym także ze wspomnianej zasady, że każda forteca kontroluje teren znajdujący się w zasięgu jej siły ognia.

Sam rząd Gibraltaru, odrzucając hiszpańskie argumenty w całości, utrzymuje, że traktat z Utrechtu, cedując własność miasta wraz z zamkiem Gibraltaru, portem, fortyfikacjami i fortami do niego należących, miał na myśli forty i fortyfikacje rozciągające się wzdłuż ówczesnej granicy (*Devil's Tower, El Molino*), czyli teren kontrolowany przez Brytyjczyków (odpowiada on zasadzie dwóch strzałów armatnich). Zdaniem Gibraltarczyków, nie istnieje nic takiego, co by można nazwać „terytorium neutralnym”. Gibraltar rozpoczyna się zatem w miejscu, gdzie rozciąga się owe ogrodzenie. Północna część „terenu neutralnego” weszła w skład miasta La Línea, a południowa stała się integralną częścią Gibraltaru¹⁸.

¹⁶ Letter from His Britannic Majesty's Ambassador in Madrid Mr. De Bunsen to the Minister of State, Senor Allende Salazar August 5th, 1908, w: *Documents on Gibraltar*. Document 56, 279.

¹⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_nationality_in_Gibraltar (dostęp: 15.06.2015).

¹⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Disputed_status_of_the_isthmus_between_Gibraltar_and_Spain (dostęp: 15.06.2015).

Obecnie na części przesmyku wliczanego przez Brytyjczyków do terytorium Gibraltaru znajdują się dwa osiedla domów mieszkalnych, szkoła średnia, marina, plaża, obiekty sportowe, cmentarz i lotnisko Gibraltar.

Skutkiem rozbieżności w terminologii, co do konstrukcji stanowiącej faktyczną granicę pomiędzy Gibraltarem i Hiszpanią, w oficjalnych dokumentach strony posługują się terminem „ogrodzenie” (*fence*) zamiast granica (*frontier* lub *border*), ponieważ rząd hiszpański nie zgadza się na to, aby istniała granica na tym, co uznaje za swoje terytorium. Delimitacji granic nie dokonano do dzisiaj. W 2002 r. minister spraw zagranicznych Jack Straw osobiście udał się na ten mierzący dwie i ćwierć mili obszar terytorium brytyjskiego, gdzie przez zasieki z drutu kolczastego mógł obejrzeć, w jakich warunkach Gibraltarczyki byli przetrzymywani przez uzbrojonych hiszpańskich strażników granicznych, zanim byli wpuszczani na teren Hiszpanii (*Straw's Deal...* 2002).

4. Konflikt o granicę powietrzną

Po przekroczeniu granicy mija się dworzec lotniczy i przecina pas startowy usytuowany w poprzek ulicy. Droga przebiega po płycie lotniska, gdyż ze względu na piaszczyste podłoże nie można było tu zbudować tunelu drogowego. Gdy ma startować lub lądować samolot, drogę zamykają szlabany dokładnie takie same jak na przejazdach kolejowych (jest to najprawdopodobniej jedyny taki przypadek na świecie). Pas startowy długości 2000 m wchodzi na ok. 1 km w głąb Zatoki Gibraltarskiej (znanej też pod hiszpańską nazwą jako Zatoka Algeciras) – pisze M. Zych (b.r.w. s. 2).

Pierwsze trawiaste lotnisko na Gibraltarze powstało w 1933 r. na terenie przeznaczonym na wyścigi (Jackson 1990)¹⁹, w angielskiej części strefy neutralnej. Miało ono być lądowiskiem awaryjnym. Początkowo pomysł spotkał się z niechęcią wojska, które uważało, że traci miejsce do odbywania treningów sportowych, ale decyzja zapadła i za niewielką sumę 573 funtów teren ów wyrównano oraz obsiano trawą, montując ruchome bariery tak, aby w czasie, gdy nie lądują na nim samoloty, można było kontynuować ćwiczenia, w tym także wyścigi (Jackson 1990).

Generał Lord V.C. Gort²⁰, który w maju 1941 r. został gubernatorem Gibraltaru, zarządził rozbudowę lotniska (ryc. 3). Miało ono być lądowiskiem zapaso-

¹⁹ W 1812 r. M.A. Mackereth, kapłan księcia Kent i miejscowy prawnik Ralph, sprowadzili do Gibraltaru dwa pierwsze wyżły (*foxhounds*) do polowania, dając początek uwielbianemu przez angielską armię sportowi i organizacji Royal Calpe Hunts, która wierna była tej tradycji przez 129 lat, kiedy polowania i wyścigi stały się niemożliwe.

²⁰ John Standish Surtees Prendergast Vereker, 6th Viscount Gort, Marszałek Polny (1886–1946), gubernator Gibraltaru 1941–1942:

http://en.wikipedia.org/wiki/John_Vereker,_6th_Viscount_Gort (dostęp: 25.06. 2015).

wym na potrzeby Królewskiej Floty. Wkrótce, ze względu na konieczność przyjmowania samolotów transportowych, pas startowy rozbudowano na sztucznie usypanej grobli w kierunku Zatoki Gibraltarskiej, którą Hiszpania uważa za swoje wody terytorialne (Jackson 1990). Wydłużenie pasa spowodowało kolejną dyskusję na temat suwerenności tego terytorium, obok tej na temat samego Gibraltaru.

Ryc. 3. Lotnisko w Gibraltarze

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Port_lotniczy_Gibraltar

Zniesienie większości restrykcji we wzajemnych stosunkach Hiszpanii z Gibraltarem w 1985 r. pozostawiły sprawę lotniska niezalutwowaną. Dyskutowana ona była w Gibraltarze w 1985 i 1986 r. Stanowisko swoje w tej sprawie Izba Zgromadzeń sformułowała dwa razy, 24 marca i 17 grudnia 1986 r. (nie było jednogłośnie). Izba uznała, że lotnisko powinno działać wyłącznie pod kontrolą władz Wielkiej Brytanii i Gibraltaru, a każdy lot z lub do kraju obcego powinien podlegać zasadom dotyczącym lotów międzynarodowych.

Niezależnie od rozmów bilateralnych pomiędzy Hiszpanią i Wielką Brytanią, Europejska Wspólnota Gospodarcza wyraziła zgodę na pakiet liberalizacyjny, który był poszerzeniem porozumienia osiągniętego w 1983 r., w którym Gibraltar określony został jako angielski wewnętrzny port lotniczy. W lipcu 1987 r. w Luksemburgu, gdy umowa o nowej liberalizacji miała zostać ratyfikowana, Hiszpania posłużyła się swoim wetem i zażądała, aby warunkowa zgoda dla Gibraltaru (*agreement conditional on Gibraltar*) została z niej usunięta.

Szóstego lipca 1987 r. gibraltarska Izba Gmin zwróciła się do rządu w Londynie o przekazanie jej protestu do pozostałej jedenastki krajów członkowskich EWG w sprawie postępowania Hiszpanii:

Królestwo Hiszpanii, wnosząc o członkostwo w EWG, które otrzymało 1 stycznia 1986 r., posiadało pełną wiedzę o prawach i obowiązkach Gibraltaru w ramach traktatu rzymskiego. [Izba] traktuje pozycję przyjętą przez rząd Królestwa Hiszpanii w odniesieniu do liberalizacji przestrzeni powietrznej za nieuzasadnioną próbę pozbawienia Gibraltaru i jego ludu ich praw wynikających z członkostwa we Wspólnocie²¹.

Gdy pismo „El Pais” opublikowało 29 października tego roku propozycje strony hiszpańskiej, rząd brytyjski wysłał do Gibraltaru wysokiego przedstawiciela, aby wysłuchać na miejscu opinie polityków na temat wspólnego, angielsko-hiszpańskiego użytkowania lotniska. Propozycja hiszpańska zawierała następujące postulaty: dostęp Hiszpanów do lotniska bez przechodzenia przez brytyjską kontrolę paszportową, budowę nowego lotniska, dopuszczenie Hiszpanów do prowadzenia wspólnej kontroli przestrzeni powietrznej Gibraltaru i zatrudnienie ich w wieży kontrolnej oraz ewentualne połączenie obu administracji lotniska.

Dziesiątego listopada 1987 r. miała miejsce w Gibraltarze masowa demonstracja z udziałem ok. 16 tys. osób, na czele z członkami Izby, która 17 listopada odrzuciła porozumienie z rządem hiszpańskim w tej sprawie.

Pomimo że opinia publiczna przeciwna była zawarciu bilateralnego układu, a więc innego traktowania Gibraltaru niż pozostałe porty lotnicze Europy, władze Hiszpanii i Wielkiej Brytanii 2 grudnia 1987 r. podpisały umowę w sprawie wspólnego korzystania z lotniska cywilnego²². Umowa przewidywała budowę nowego terminalu w La Línea de la Concepción, w Hiszpanii, przylegającego do północnej części terenów granicznych. Pozostawiała ona prawnikom Gibraltaru przeprowadzenie odpowiedniej legislacji w celu wprowadzenia go w życie²³. Na znak protestu premier Joshua Hassan zrezygnował z urzędu i zastąpiony został przez Adolfo Canepę, premiera Gibraltaru od 8 grudnia 1987 r. do 25 marca 1988 r. Ponieważ Umowa brukselska i Umowa lotnicza przypadły na okres kampanii wyborczej z marca 1988 r., zadanie ich wdrożenia przypadło na zwycięską partię GSLP (*The Gibraltar Socialist Labour Party*) z Josephem Bossano na czele, który został szefem rządu. Umowa lotnicza została zablokowana przez rząd Gibraltaru. W rewanżu Hiszpania rozpoczęła skuteczną akcję uniemożliwiania Gibraltarowi tworzenie połączeń lotniczych z resztą państw EWG, z wyjątkiem Wielkiej Brytanii. Zirykowany tymi działaniami rząd Gibraltaru, we

²¹ Political Development, http://www.gibraltar.gov.gi/political_development (dostęp: 25.06.2015)

²² „Joint Civil Use of the Airport”: http://www.gibraltarnewsonline.com/reference_documents/airport_agreement.html (dostęp: 25.06.2015).

²³ Governments of the United Kingdom and Spain (2 December 1987). „The Airport Agreement”: <http://www.gibnet.com/texts/airport.htm> (dostęp: 25.06.2015).

wrzeźniu 1989 r. zwrócił się do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości o rozstrzygnięcie zgodności artykułu 173 traktatu europejskiego i dyrektywy EWG w sprawie liberalizacji przestrzeni powietrznej (*EC Air Liberalisation Regime*) ze wspomnianą umową hiszpańsko-angielską (*Anglo/Spanish Airport Agreement*) z 1987 r. Po zapoznaniu się z materią prawną w maju 1992 r., 29 czerwca 1993 r. Trybunał wydał orzeczenie, że przypadek Gibraltaru oparty jest na porozumieniach bilateralnych, co stanowi przeszkodę w zastosowaniu dyrektyw EWG w tej sprawie.

Podczas spotkania w Luksemburgu 26 czerwca i 1 lipca 1991 r., państwa członkowskie EWG osiągnęły porozumienie co do oznaczenia zewnętrznych granic Wspólnoty, kluczowego kroku na drodze do swobodnego przemieszczania się osób, tak jak zakładały traktaty. Hiszpania sprzeciwiła się niektórym zawartym tam sformułowaniom, które pozwalały na włączenie Gibraltaru do granic wewnętrznych Wspólnoty Europejskiej. Wielka Brytania utrzymywała, że Gibraltar stanowi część Wspólnoty zgodnie z artykułem 227(4) traktatu rzymskiego, a wyłączenie spod niego Gibraltaru, lub uczynienie go przedmiotem oddzielnego bilateralnego porozumienia, stałoby w sprzeczności ze statusem Gibraltaru we Wspólnocie. Pat w sprawie ostatecznej zgody, co do Konwencji, trwał kolejne kilkanaście lat.

Gdy w 2004 r. dyskutowano nad dokumentem regulującym problemy europejskiej awiacji, ponad 12 tys. Gibraltarczyków (65% całej populacji) wzięło udział w publicznej demonstracji w Gibraltarze, aby zaprotestować na wiadomość o decyzji Wielkiej Brytanii pozwalającej na wyłączenie Gibraltaru z „Konwencji na temat wspólnej europejskiej przestrzeni powietrznej”²⁴, tak, jak tego chciała Hiszpania. Demonstracja ta stanowiła poparcie dla politycznej deklaracji jedności przez wszystkich byłych i obecnych członków Parlamentu Gibraltaru oraz wskazywała na zgodność wszystkich politycznych partii w sprawach wewnętrznych. Po przełomie lat 2005–2006 sprawa ta stała się jednym z głównych przedmiotów obrad trójstronnych pomiędzy rządami Hiszpanii, Gibraltaru oraz Wielkiej Brytanii.

Osiemnastego września 2006 r. została podpisana ugoda z Kordoby (*Córdoba Accord*), która uchyliła wszystkie restrykcje dla lotnictwa cywilnego, w tym przeloty nad terytorium Hiszpanii, zezwalając na korzystanie z połączeń z Gibraltarem wszystkim krajom oraz zapowiadając budowę nowego lotniska i tunelu podziemnego pod pasem startowym²⁵.

²⁴ Podjęta przez Unię Europejską w 2004 r. inicjatywa jednolitej europejskiej przestrzeni powietrznej (SES – *Single European Sky*).

²⁵ Córdoba Tripartite Agreement: <https://gibraltarnews.wordpress.com/2006/09/19/cordoba-tripartite-dialogue-forum-ministerial-meeting-joint-statement/> (dostęp: 25.06.2015).

Po prawie czterdziestu latach, 16 grudnia 2006 r. (od 6 maja 1967 r.) hiszpańskie linie lotnicze Iberia wznowiły połączenie pasażerskie pomiędzy Hiszpanią i Gibraltarem. W maju 2007 r. zrobiły to również British Airways. Wkrótce obie narodowe linie lotnicze musiały jednak zrewidować swoje plany. Najpierw British Airways, która z obsługi tej linii wycofała się już we wrześniu tego roku, ze względu na „ograniczenia w obsłudze obu portów (*operating restrictions at both ports*)”²⁶; 28 września 2008 r. odbył się też ostatni lot samolotów Iberii, tym razem z powodu braku zainteresowania linią i wysokimi kosztami połączenia. Był to cios dla rozmów trójstronnych, które otwarcie połączeń lotniczych uznały za swój sukces, oraz dla Gibraltaru, który przeznaczył sumę 48 mln funtów na modernizację portu (*Spanish airline...* 2008).

Obsługę linii przejęła powstała jeszcze w 1931 r. Gibraltar Airways (GB Airways), związana z British Airways. W październiku 2007 r. GB Airways została sprzedana EasyJet, łączącej Gibraltar z Londynem Gatwick²⁶. Do przewozów na tej trasie włączyła się nowa linia Monarch Airline, łącząca Gibraltar z lotniskiem Luton w Londynie, a od 12 września 2008 r. także z Manchesterem. W maju 2009 r. strona hiszpańska uruchomiła andaluzyjskie linie lotnicze (Ándalus Líneas Aéreas).

Pas startowy obecnego lotniska przecina Winston Churchill Avenue, łącząca Gibraltar z przejściem granicznym do Hiszpanii. Port lotniczy w Gibraltarze należy do trzeciej kategorii Brytyjskich Portów Regionalnych²⁷. Start i lądowanie samolotów wymaga, jak wspomniano, każdorazowo wstrzymywania ruchu za pomocą opuszczanego szlabanu.

Pozwolenie na budowę zostało wydane w 2007 r., natomiast budowa nowego terminalu rozpoczęła się w 2009 r., a zakończyła w 2011 r. Na 2009 r. zaplanowano także zakończenie budowy tunelu pod pasem startowym, do chwili obecnej bez rezultatu²⁸. Po zakończeniu pierwszej fazy budowy nowy terminal został otwarty 26 listopada 2011 r. i obsługiwał jedynie przyloty. Drugi etap zakończył się 26 września 2012 r. przeniesieniem odlotów ze starego lotniska.

²⁶ *Easyjet agrees to buy GB Airways*: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7061246.stm>; *easyJet plc agrees to acquire GB Airways Limited*, http://www.easyjet.com/en/News/easyjet_to_acquire_gb_airways.html (dostęp: 25.06.2015).

²⁷ Zgodnie z Dyrektywą EWG (Dyrektywa nr 83/416/EEC z 25.07.1983 r., która regulowała sprawę powietrznych przewozów międzyregionalnych pasażerów, poczty i towarów): <http://www.gibnet.com/airport/index.htm> (dostęp: 25.06.2015).

²⁸ *New Air Terminal, tunnel under the runway and new road leading to all parts of Gibraltar north of the runway*: <http://www.gibraltarairterminal.com/at-the-airport/airport-news/41-airport/122-new-air-terminal-at-gibraltar-airport.html> (dostęp: 25.06.2015).

Taras widokowy terminalu otworzył książę Edward 13 czerwca 2012 r.²⁹ Nowy terminal ma powierzchnię 35 tys. m² i jest większy od starego o 15 tys. m². Jego zdolności przewozowe określa się na liczbę do 1,5 mln pasażerów rocznie³⁰. Posiada także obszar wydzielony do obsługi prywatnych samolotów.

5. Konflikt o wody terytorialne

Artykuł X traktatu z 1713 r. nie precyzował również zasięgu wód terytorialnych. Gdy teren ten przejmowali Brytyjczycy, nie był określony ani rozmiar portu, ani zasięg wód do cumowania, ani też przebieg drogi wodnej do twierdzy. I w tym przypadku wody terytorialne Gibraltaru dla Anglików oznaczały obszar znajdujący się w zasięgu ognia artyleryjskiego, co wówczas sprowadzało się do pasa trzymilowego, a w praktyce oznaczało większość zatoki Gibraltaru. Według wykładni hiszpańskiej:

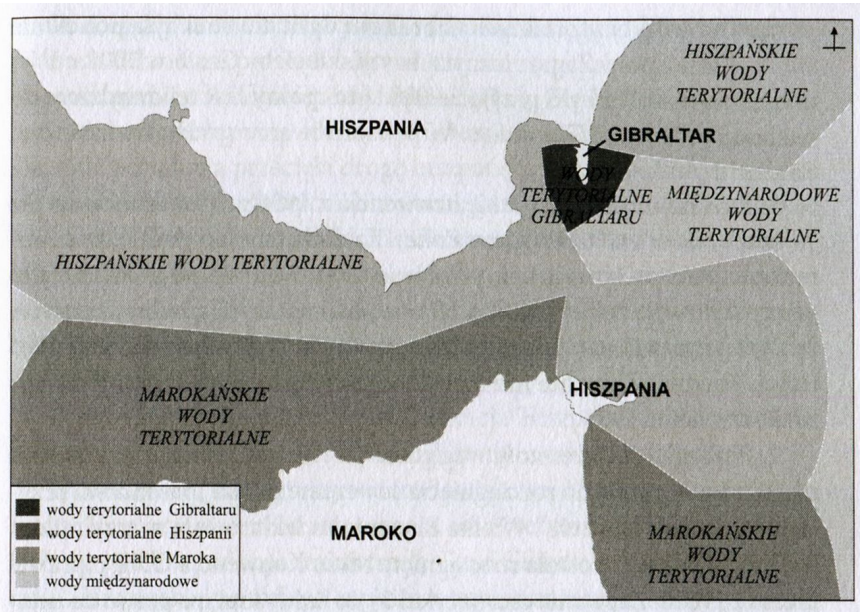
Z braku wzmianki w utrechckim traktacie pokoju o jakiegokolwiek granicy portu w Gibraltarze, prawdziwej lub przypuszczalnej [...] staje się konieczne przede wszystkim spojrzenie na przebieg naturalnych granic wynikających z przebiegu linii brzegowej. Granicę taką można znaleźć na łuku wybrzeża kończącym się w Punta Mała, który w całości znajduje się w zasięgu ognia artyleryjskiego garnizonu. Ta część lądu jest w rzeczywistości uznawana za granicę portu w kierunku północnym. I od czasu, gdy twierdza Gibraltar weszła w posiadanie Wielkiej Brytanii, opłaty portowe nakładane są na wszystkie statki kotwiczące w tych granicach (Carrington 1958, s. 23).

Mowa tu o Zatoce Algeciras, nazywanej także Zatoką Gibraltarską (hiszp. *Bahía de Algeciras*), oblewającej brzegi południowego krańca Półwyspu Iberyjskiego, o szerokości 8 km (5 mil) i długości 10 km (6,2 mili) oraz powierzchni 75 km², której granice wyznaczają Point Algeciras (*Punta Carnero*) i Europa Point (latarnia). W 1967 r. Wielka Brytania oświadczyła, że rezerwuje sobie prawo do zakreślenia granicy wód terytorialnych (oraz przestrzeni powietrznej) w zgodzie z zasadami obejmującymi cały obszar państwa. Zatoka przechodzi

²⁹ Pod naciskiem Hiszpanii oficjalne otwarcie nie znalazło się w programie trzydniowego pobytu w Gibraltarze księcia Edwarda z małżonką Sophie. Wizyta ta potraktowana została jako udział w obchodach diamentowej rocznicy rządów JKM królowej Elżbiety: <http://www.yourgibraltartv.com/ygtv-news/written-news/1553-jun-11-landaluce-asks-prince-edward-not-to-inaugurate-gibraltar-international-airport> (dostęp: 29.06.2015).

³⁰ Obecnie Gibraltar posiada następujące połączenia lotnicze: z London Heathrow na pokładach samolotów British Airways, z London Gatwick i Bristol za pomocą EasyJet, z London Luton i Birmingham z Monarch Airlines, z Tangeru w Maroku na pokładach Royal Air Maroc i z Air Malta sezonowo.

w Cieśninę Gibraltarską, jedyną naturalną drogę wodną prowadzącą do Morza Śródziemnego. Sama Cieśnina ma 58 km (36 mil morskich) długości i 12,5 km (7,6 mil) szerokości (ryc. 4).

Ryc. 4. Podział wód terytorialnych pomiędzy Gibraltar, Hiszpanię i Maroko
Źródło: opracowanie własne

Tu historyczna dygresja. W XV i XVI w. Hiszpania i Portugalia rościły sobie prawo do dominacji na wszystkich oceanach (*mares clausae*), pozbawiając tego prawa statki i okręty innych narodów. W XVII w. podobne prawa przyznała sobie Wielka Brytania w odniesieniu do otaczających ją mórz. Na początku XVII w. Hugo Grocjusz zaproponował zasadę „wolnego morza” (*mare liberum*)³¹ dla wszystkich rodzajów statków. Około pierwszej połowy XVIII w. narodziła się zasada trzymilowej strefy morskiej, określającej suwerenność nad wodami terytorialnymi danego państwa. Zasada ta została stopniowo przyjęta przez wszystkie kraje do czasu uchwalenia przez ONZ w 1982 r. Konwencji

³¹ Hugo Grocjusz, Hugo Grotius, Hugo de Groot (1583–1645), holenderski prawnik, filozof i dyplomata, zwany „ojcem” prawa międzynarodowego. W wydanej w 1609 r. pracy *Mare liberum (Wolność mórz, czyli dysertacja o prawie, jakie przysługuje Holendrom do handlu z Indiami)*, powołując się na prawo natury, postawił m.in. tezę: „odkrycie nowego lądu nie daje jeszcze prawa do panowania nad nim. Nikt nie może mieć monopolu na żeglugę po morzach”.

Narodów Zjednoczonych o prawie morza (*Convention on the Law of the Sea*) z 10 grudnia 1982 r.³², która weszła w życie w 1995 r., przyjmując 12-milową strefę wód terytorialnych dla jej sygnatariuszy.

Większość krajów, w tym członkowie Unii Europejskiej, przystąpiły do tej konwencji. Stosuje się ona także do Gibraltaru. W odniesieniu do wód terytorialnych Gibraltaru rząd hiszpański wniósł zastrzeżenia³³. „Nie uznajemy żadnych praw ani sytuacji w odniesieniu do terenów wodnych Gibraltaru, które nie znajdują odzwierciedlenia w artykule X traktatu z Utrechtu” – powiedział Abel Matutets, minister spraw zagranicznych Hiszpanii po wejściu konwencji w życie (O'Reilly 1999). Wielka Brytania odrzuciła owe zastrzeżenia, które i tak nie miały skutków prawnych³⁴.

Na podstawie tej Konwencji Gibraltar ma prawo do swojego własnego „terytorium morskiego” o szerokości 12 mil morskich albo do „linii pośrodkowej (*median lines*)” w sytuacji, gdy państwa sąsiednie położone są bliżej niż 24 mile. Przyjęta linia regulacyjna odnosi się do kierunku północ-zachód i południe, z pominięciem kierunku wschód-południowy wschód, ponieważ Hiszpania i Maroko ogłosiły także po 12 mil (Hiszpania odmawia zaakceptowania linii pośrodkowej nawiązującej do decyzji Maroka). Gibraltar nie rozciągnął jeszcze swojej jurysdykcji z trzech do 12 mil w tym kierunku, co powoduje, że wody w kierunku wschód-południowy wschód pozostają nadal międzynarodowe³⁵.

W 1991 r. Gibraltar przyjął rozporządzenie w sprawie ochrony zasobów naturalnych (*Nature Protection Ordinance*), które w trosce o środowisko naturalne zabraniało posługiwania się innym sprzętem rybackim niż *fishing lines*. Pomiedzy 1991 a 1997 r. odnotowano pewną liczbę naruszeń wód terytorialnych Gibraltaru poza strefą portu i admiralicji wojskowej, ale też reakcje na upomnienia ze strony władz policyjnych Gibraltaru były pokojowe i nie stwarzały większego problemu w sąsiedzkich stosunkach. Rok 1997 przyniósł jednak kryzys. Hiszpańscy rybacy rozpoczęli akcję odmowy respektowania decyzji rządu Wielkiej

³² Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza (*Konwencja jamajska, Konwencja o prawie morza*, ang. *United Nations Convention on the Law of the Sea*) – umowa międzynarodowa wypracowana podczas obrad *III Konferencji Prawa Morza ONZ*, podpisana 10 grudnia 1982 r. w Montego Bay na Jamajce. Obecnie stanowi podstawowy dokument prawny w dziedzinie prawa morza. Ratyfikowana przez 158 państw (Turcja i USA jej nie ratyfikowały).

³³ *United Nations Convention on the Law of the Sea: Declarations made upon signature, ratification, accession or succession or anytime thereafter (Spain)*: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#Spain%20Upon%20signatur (dostęp: 15.06.2015).

³⁴ Tamże.

³⁵ Disputed status of Gibraltar: http://en.wikipedia.org/wiki/Disputed_status_of_Gibraltar#cite_note-15 (dostęp: 25.06.2015).

Brytanii. Już w 1998 r. władze Gibraltaru odnotowały ponad 520 naruszeń jego wód terytorialnych, motywowanych politycznie, ze zdecydowaną odmową ich opuszczenia (O'Reilly 1999). W rok później władze Gibraltaru zaproponowały mniej rygorystyczne egzekwowanie *Ordinance*, pod warunkiem, że rybacy nie podpłyną bliżej niż na 225 m od wybrzeża i portu, po zachodniej stronie zatoki nie będzie jednocześnie więcej niż cztery kutry (z wyjątkiem łodzi typu *luceros*, które nie łowią ryb) i nie będą one stanowiły przeszkód dla pozostałych form żeglugi.

W dyspucie na temat politycznej stabilizacji tego regionu powinny wziąć udział nie tylko Wielka Brytania i Hiszpania, ale również Maroko. Oba ostatnie kraje wysuwają roszczenia do suwerenności nad pięcioma terytoriami w Afryce Północnej (*African Sovereign Territories*) – Ceutą, Melillą, Peñón de Vélez de la Gomera, Peñón de Alhucemas oraz Wyspami Chafarinas. Hiszpania uważa, że terytoria te należą do niej w wyniku zaszczości historycznych, a muszą pozostać pod jej suwerenną władzą ze względu na bezpieczeństwo państwa i ze względu na oenzetowską zasadę terytorialnej integralności państwa. Ponadto utrzymuje, że w większości terytoria te zamieszkują Hiszpanie. Maroko natomiast uważa, że terytoria te podlegają innej oenzetowskiej zasadzie dekolonizacji, tak jak Gibraltaru, a także, że znajdujące się tam hiszpańskie bazy zagrażają jego bezpieczeństwu. Odległość od Ceuty do Gibraltaru wynosi mniej niż 24 mile morskie i gdyby Wielka Brytania zgodziła się na zwrot Gibraltaru Hiszpanii, całe wody terytorialne należałyby do tej ostatniej.

Przystępując w 1982 r. do NATO, Hiszpania podkreśliła, że terytoria te (zwane *Plazas*) stanowią integralną część Hiszpanii i muszą znaleźć się pod parasolem obronnym sojuszu. Biorąc pod uwagę wrażliwość Maroka, którego kolejne władze deklarują wolę odzyskania utraconych terenów (O'Reilly, Schofield 1994), NATO unika demonstrowania tam swojej obecności, zmniejszyło też swoje zaangażowanie w Gibraltarze. Choć Gibraltaru przyćmiewał od dziesięcioleci Ceutę, to ona właśnie jest jednym z najważniejszych portów Hiszpanii, oknem Unii Europejskiej i NATO na Afrykę oraz na kraje arabskie.

Sprawa wód terytorialnych Gibraltaru była dyskutowana ponownie w Komitecie Spraw Zagranicznych brytyjskiej Izby Gmin w 2008 r. Wynikiem tej dyskusji było przyjęcie wykładni polityki w tym zakresie do realizacji przez rząd Gibraltaru. W podsumowaniu sprowadzała się ona do pięciu punktów:

1. Do Gibraltaru stosuje się konwencja z 1958 r. (*Convention on the Territorial Seas and Contiguous Zone*). Zakłada ona (artykuł 1), że suwerenność państwa rozciąga się poza jego terytorium do pasa wód przylegających do wybrzeża. Ponieważ Hiszpania nie zrobiła żadnych zastrzeżeń w powyższej sprawie, zatem nie jest uwolniona od prawnych skutków jego treści. Traktat z Utrechtu nie wiąże się całkowicie ze skutkami prawnymi konwencji z 1958 r.

2. Brytyjska suwerenność względem terytorium Gibraltaru upoważnia ją do rozciągnięcia suwerenności na „pas morski przylegający do jej wybrzeża”. Wielka Brytania zadeklarowała tu 3 mile.

3. Na Gibraltar została rozciągnięta także Konwencja ONZ z 1982 r. o prawie morza. Zapewnia ona (artykuł 3), że każdy kraj ma prawo do ustanowienia szerokości swego morza terytorialnego nieprzekraczającego 12 mil morskich. Trzy mile zadeklarowane przez Wielką Brytanię są zatem zagwarantowane zapisem zawartym w konwencji. Hiszpania nie zgłosiła zastrzeżeń w tym zakresie i w ten sposób wykluczyła się z możliwości uczynienia tego, co określają warunki zawarte w Konwencji z 1982 r. (artykuł 309).

4. Stosownie, w duchu tej konwencji, Zjednoczone Królestwo ma traktatowe prawo do wód terytorialnych Gibraltaru, które nie mogą przekroczyć 12 mil. Zjednoczone Królestwo zadeklarowało 3 mile. Zastrzeżenia Hiszpanii nie mają skutków prawnych umożliwiających zmianę tego stanu rzeczy. Jej polityczne żądania są sprzeczne z prawem międzynarodowym, co właśnie premier Gibraltaru oświadczył na posiedzeniu Komitetowi Spraw Zagranicznych Izby Gmin (ryc. 5)³⁶.

Brak zgody ze strony Hiszpanii, co do zasięgu granic wód terytorialnych Gibraltaru, prowadzi do swoistej wojny psychologicznej po obu stronach granicy. Pod koniec maja 2009 r. „Daily Express” alarmował: *Powrót Armady, Hiszpania ‘dokonuje inwazji’ na Gibraltar* (Milland 2009). Gibraltarska łódź patrolowa przecięła drogę hiszpańskiej korwety, która znalazła się na wodach terytorialnych, gdzie zamierzała skontrolować znajdujące się tam łodzie rybackie. Ze strony przedstawicieli rządu Gibraltaru padły takie ostre słowa, jak:

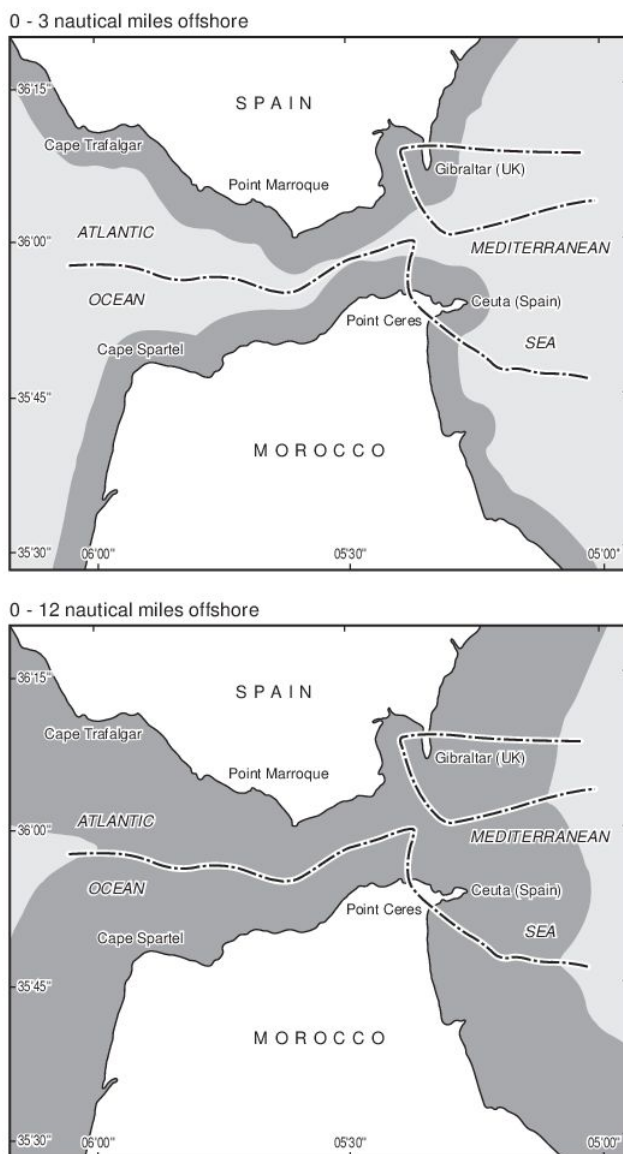
Jest to naruszenie brytyjskiej suwerenności i traktujemy to bardzo poważnie. Ostro zaprotestowaliśmy wobec rządu hiszpańskiego wyrażając nadzieje, że zaprzestaną oni tego typu działalności (Milland 2009, s. 1).

Była to już druga tego roku prowokacja Hiszpanii, która wcześniej w tym celu wysłała łódź z paramilitarnym oddziałem policji.

Na dodatek do tego wszystkiego, w Dyrektywie Unii Europejskiej o habitacie, w wyniku przeoczenia wody terytorialne Gibraltaru znalazły się pod hiszpańską administracją. Rząd Gibraltaru zwrócił się do Komisji Europejskiej z prośbą o częściowe anulowanie tej Dyrektywy (w części dotyczącej wód Gibraltaru)³⁷. Zezwolenie wydane przez Komisję właśnie Hiszpanii na określenie obszaru wód objętego całkowicie opieką ustawodawstwa Unii Europejskiej, zostało zaskarżone do Trybunału już w maju 2008 r.

³⁶ <http://www.gibnet.com/fish/waters.htm> (dostęp: 15.06.2015).

³⁷ Application for Partial annulment of Decision 2009/95/EC.

Ryc. 5. Morska strefa graniczna 3 i 12 mil
 Źródło: G. O'Reilly (1999, s. 70)

Początków tej sytuacji trzeba szukać jeszcze w 2006 r., gdy Wielka Brytania znaczną część tych wód oddała pod nadzór programu „European protected site”³⁸, ale przeoczyła sprawdzenie jej z postulatami Hiszpanii w tym zakresie

³⁸ UK Protected Sites: <http://jncc.defra.gov.uk/page-4> (dostęp: 15.06.2015).

i decyzja UE stała się faktem. Gdy Gibraltarskie Towarzystwo Ornitologiczne i Historii Naturalnej (*Gibraltar Ornithological and Natural History Society*, GONHS) podniosło alarm w tej sprawie w grudniu tego roku, sprostowanie tej pomyłki drogą dyplomatyczną stało się już niemożliwe.

Gibraltar utrzymuje, że w wyniku błędów formalnych, spowodowanych oparciem się na informacjach „falszywych i wprowadzających w błąd”, Komisja naruszyła także artykuł 299 traktatu Wspólnoty³⁹, ponadto nie uwzględniła Konwencji ONZ o prawie morza z 1982 r. oraz Barcelońskiej Konwencji w sprawie Ochrony Morza Śródziemnego z lat 1976 i 1995 (*Barcelona Convention on the Protection of the Mediterranean Sea 1976, 1995*)⁴⁰. Protokół tej Konwencji wymaga, aby Hiszpania stosowała się do przepisów środowiskowych w relacjach z Gibraltar, tak jak ma to miejsce w przypadku relacji Wielka Brytania – Gibraltar (Searle 2009).

Sprawę pogorszyła sugestia komisarza Unii Europejskiej do spraw Środowiska, który zaproponował Hiszpanii oraz Wielkiej Brytanii opracowanie wspólnego planu zarządzania tzw. Terenem Interesów Społeczności (*The Site of Community Interest*, SCI) w ramach Dyrektywy Habitatowej (*Habitats Environmental Directive*) dla brytyjskiego Gibraltar. Wywołała ona gwałtowną reakcję rządu „miasta na Skale”, który uznał ją jako „politycznie nie do zaakceptowania, niedającej zastosować się w praktyce i prawnie niemożliwą”⁴¹. Incydent z 7 grudnia 2009 r., w wyniku którego w pościgu za przemytnikami do portu w Gibraltarze zapędziła się hiszpańska Gwardia Narodowa, uznany został przez rząd Gibraltar za próbę podważenia jego jurysdykcji i jednostronnego naruszenia *status quo* na brytyjskich wodach terytorialnych wokół Gibraltar („Gibnews” 2009). Pomimo szybkiej reakcji strony hiszpańskiej i wyrażenie przez ministra spraw wewnętrznych ubolewania na ręce premiera Caruany, zamierzał zwrócić się o stanowcze poparcie w tej sprawie do Komitetu ds. Zagranicznych (*Foreign Affairs Committee*) Izby Gmin 14 stycznia 2010 r.

Najbardziej spektakularnym aspektem konfliktu o wody terytorialne stała się sprawa firmy poszukiwaczy skarbów Odyssey Marine Exploration Inc. W marcu 2007 r. wydobyli oni ok. 17 ton srebra i pewną ilość złotych monet z wraku, którym miał być okręt „Nuestra Senora de las Mercedes” (*What lies beneath*

³⁹ Relacje Gibraltar z UE reguluje artykuł 299 traktatów rzymskich dotyczący „terytoriów europejskich, za stosunki zewnętrzne których odpowiedzialne jest państwo członkowskie”. W praktyce Gibraltar jest jedynym terytorium objętym tą klauzulą.

⁴⁰ Convention for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution. Signed 16 February 1976, in force 12 February 1978: http://www.unep.ch/regionalseas/regions/med/t_barcel.htm (dostęp: 15.06.2015).

⁴¹ Government of Gibraltar, Press Office, No.6 Convent Place, Gibraltar, Press Release No.262/2009, Date. 4th December 2009.

2008), zatopiony w trakcie działań wojennych w październiku 1804 r. (*Shipwreck yields...* 2007). Rząd hiszpański w maju 2009 r. nakazał przeprowadzić śledztwo w sprawie, czy wrak eksploatowany w ramach *Black Swan Project* leży na wodach międzynarodowych. Jeśli byłyby to wody hiszpańskie, wydobywanie jakichkolwiek artefaktów byłoby przestępstwem zagrożonym karą (*Spain orders ship...* 2007). W dniu 12 lipca 2007 r. Gwardia Cywilna zajęła statek *Ocean Alert* będący własnością firmy na wodach położonych 3,5 mil morskich (6 km) od brzegów europejskich. Zdaniem rządów Gibraltaru i Wielkiej Brytanii statek znajdował się na wodach terytorialnych tego pierwszego, przy czym pływa pod flagą Panamy, co wymaga zgody kraju bandery (Reyes 2007). Zakończenie sprawy opisał Maciej Stasiński w „Gazecie Wyborczej”:

Trzeciego czerwca tego roku [2009] w Tampa na Florydzie sędzia Mark Pizzo odczytał orzeczenie kończące dwuletnią sądową batalię. Jego konkluzja brzmiała tak: „Dwieście lat minęło, od kiedy «La Mercedes» wyleciała w powietrze. Jej szczątki oraz szczątki tych, którzy poszli razem za nią na dno tamtego fatalnego dnia, spoczywały w spokoju przez dwa wieki. Do niedawna. Prawo międzynarodowe szanuje ich pamięć oraz starania Hiszpanii o dochowanie tej pamięci. Sąd pozostaje wierny tym zasadom i szacunkowi należnemu ludziom różnych narodów. Dlatego w sprawie «La Mercedes» przyznaje rację Hiszpanii i odrzuca roszczenia Odyssey”. Sędzia powołał się na prawo międzynarodowe, które chroni zatopione okręty wraz z ładunkiem jako majątek suwerennych państw. W Hiszpanii wiwatowano. Rząd, eksperci i media gratulowali sobie wyroku (Stasiński 2009, s. 26).

W 2009 r. angielskojęzyczna prasa donosiła o historycznej wizycie ministra spraw zagranicznych Hiszpanii (Searle, Harding 2009). Było to wydarzenie wielkiej wagi. Po raz pierwszy od 1704 r. oficjalny urzędnik hiszpański tak wysokiego szczebla składał wizytę w Gibraltarze. Minister Miguel Angel Moratinos, David Miliband i Peter Caruana spotkali się 21 lipca „w celu rozwiązania wszystkich ważnych spraw” w ramach trójstronnego forum. Spodziewano się poruszenia problemów związanych z wodami terytorialnymi, a zwłaszcza z sytuacją scedowania kontroli morskiego habitatu Gibraltaru przez Unię Europejską Hiszpanii. Gibraltar oskarżał Hiszpanię o to, że za pomocą dyrektywy środowiskowej próbuje podważyć suwerenność Wielkiej Brytanii w tym zakresie. Zresztą w tej kwestii pozycja Madrytu od lat nie uległa zmianie. Incydenty z Hiszpańską Gwardią Cywilną, próbującą kontrolować łodzie na wodach uznawanych przez Gibraltar za należące do niego, spowodowały np. wezwania rządu Gibraltaru, aby właściciele łodzi wystrzelili race ostrzegawcze i nie wpuszczali na swój pokład jej funkcjonariuszy.

Wizyta przebiegła w konstruktywnej atmosferze. Stronie gibraltarskiej udało się uzyskać stanowisko Hiszpanów, zawarte w oficjalnym komunikacie, że

desygnacja (podporządkowanie) przez Unię Europejską wód nieterytoryalnych Gibraltaru nie skutkuje w sprawach suwerenności, jurysdykcji i kontroli nad jego wodami ze strony „miasta na Skale”. Równie ważne było stwierdzenie, że nie stanowi to kroku w kierunku uprzywilejowania Hiszpanii w sprawach sporu o suwerenność Gibraltaru ani też nie osłabia jego pozycji w tej materii. Po tych zapewnieniach strony kontynuowały trójstronne rozmowy⁴². Poza zgodą na ponowne uruchomienie połączeń promowych, rząd Gibraltaru uzyskał wreszcie zgodę Hiszpanii na uznanie międzynarodowego kodu telefonicznego (kierunek 350), zgodę na postulowany roaming telefonów komórkowych oraz dobrą wolę zmierzającą w kierunku usprawnienia ruchu granicznego⁴³. Wymiernym rezultatem trójstronnego forum było, jak odnotował to w przemówieniu noworocznym z 2009 r. premier Caruana:

[...] bezprecedensowa płynność i normalizacja kontaktów pomiędzy rządami Hiszpanii i Gibraltaru, co oznacza, że incydenty i problemy mogą być rozwiązywane szybciej i bardziej efektywnie. Tak na przykład, gdy niedawno mieliśmy do czynienia z incydem naruszenia wód terytorialnych w obrębie portu przez Gwardię Cywilną [7.12.2009 r.], otrzymaliśmy pełne i właściwe przeprosiny ze strony rządu Hiszpanii na najwyższym szczeblu (Searle 2009).

Kolejny krok na drodze ku polepszeniu wzajemnych stosunków nastąpił 16 grudnia 2009 r., gdy o godzinie 13.00 do terminalu promowego w Gibraltarze wpłynął prom inaugurujący przerwane 40 lat temu połączenie z Algeciras. W uroczystości udział wzięli Luis Felipe Fernández de la Peña, dyrektor generalny ds. polityki zagranicznej w hiszpańskim MSZ, oraz Maria Isabel Durantes Gil, dyrektor generalny żeglugi pasażerskiej z hiszpańskiego ministerstwa rozwoju. Gości w porcie powitał wicepremier Gibraltaru Joe Holliday i członkowie lokalnego rządu. Hiszpański minister spraw zagranicznych w oświadczeniu złożonym dzień wcześniej powiedział, że inauguracja połączenia promowego odbywa się „w ramach [Trójstronnego] Forum Dialogowego przyjętego podczas trzeciego spotkania ministrów [spraw zagranicznych] 21 lipca 2009 roku”. Prom „Punta Europa Segundo” został pobłogosławiony przez Monsignora Charlesa Beara. Regularne połączenia dla pasażerów ruszyły od 17 grudnia tego roku („Independent.co” 2009).

Pomimo upływu lat powtarzają się wciąż naruszenia wód terytorialnych Gibraltaru przez różne jednostki floty hiszpańskiej, głównie rybackiej. „The

⁴² Autor tekstu twierdzi, że żaden z problemów nie został rozwiązany, co w świetle poniższego nie jest prawdą. Zob.: <http://www.psz.pl/tekst-21834/Hiszpanko-brytyjskie-negocjacje-na-Gibraltarze> (dostęp: 15.06.2015).

⁴³ Chief Minister’s New Year Address, Government Of Gibraltar, Press Office, Press Release No: 2/2010, 6th January 2010, Caruana speech 2 – 2010.pdf.

Sunday Telegraph” poinformował czytelników, że w 2014 r. pobity został rekord pod tym względem. Odnotowano aż 446 naruszeń wód terytorialnych, dwukrotnie więcej niż w 2012 r.

6. Zakończenie

Gibraltar, jak wspomniano, przystąpił do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG) na podstawie traktatu akcesyjnego Wielkiej Brytanii z 1973 r. i artykułu 299 traktatów rzymskich dotyczącego „terytoriów europejskich, za których stosunki zewnętrzne odpowiedzialne jest państwo członkowskie”⁴⁴. Wielka Brytania zapewniła Gibraltarowi wyłączenie z europejskiej unii celnej, wspólnej polityki rolnej i rybołówstwa oraz harmonizacji systemów podatkowych (VAT).

Wraz z Wielką Brytanią Gibraltar pozostaje poza Układem z Schengen, tworzącym wspólny system informacyjny o osobach i przedmiotach, a także znoszącym kontrolę na granicach wewnętrznych państw członkowskich Unii Europejskiej. Wyłączenie Wielkiej Brytanii z wolnego przemieszczania się osób (wyłączona jest z uregulowań dotyczących azylu politycznego, wiz i emigracji), a także nieuczestniczenie w Europejskiej Unii Monetarnej (EMU) ma także wpływ na sytuację w Gibraltarze. Różne sposoby stosowania legislacji wspólnotowej na terytorium państw członkowskich rzutują na inne dziedziny życia Gibraltar, powodując tarcia w obrębie społeczności międzynarodowej, a przede wszystkim z bliskim sąsiadem, Hiszpanią.

Obywatele państw członkowskich mogą podejmować zatrudnienie i osiedlać się w Gibraltarze bez potrzeby uzyskiwania zezwolenia na pobyt i pracę. Obywatele spoza Unii potrzebują zgody w obu tych przypadkach. Zezwolenie takie mogą otrzymać jedynie wtedy, gdy mają tam już pracę, a zatrudniający ich zapewni władze, że posiadane przez nich umiejętności są niezbędnie potrzebne dla gospodarki Gibraltar. Możliwe są wyjątki dla wysoko wykwalifikowanych specjalistów.

Na relacjach Gibraltar z Unią Europejską waży problem, o które „miasto na Skale” stoczyło batalię prawną. Jest to likwidacja istniejącego systemu podatkowego, który z Gibraltar uczynił przejściowo „raj podatkowy”.

⁴⁴ Zgodnie z prawem wspólnotowym Gibraltar stanowi terytorium europejskie, za którego stosunki zewnętrzne w rozumieniu art. 299 ust. 4 WE odpowiada państwo członkowskie, i w stosunku do którego znajdują zastosowanie postanowienia traktatu WE. Akt dotyczący warunków przystąpienia Królestwa Danii, Irlandii i Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej i zmian traktatów (Dz.U. 1972, L 73, s. 14) stanowi jednak, że niektóre części traktatu nie znajdują zastosowania do Gibraltar. Artykuł 227(4) traktatu rzymskiego – późniejszy 299 (4).

Zdaniem rządu hiszpańskiego Gibraltar nie jest pełnym członkiem Unii Europejskiej, w związku z czym jego granice należy traktować jak jej granicę zewnętrzną. Uzasadnia to działania kontrolne Hiszpanii na granicy uzależnione od oceny jej rządu, na ile zagraża to jej np. interesom gospodarczym⁴⁵.

Solą w oku Hiszpanii jest także przynależność Gibraltar do różnego rodzaju struktur europejskich. W 1990 r. Gibraltarski Związek Piłki Nożnej (*Gibraltar Football Association*, GFA, istniejący od 1895 r.) złożył podanie do UEFA o przyjęcie do tej organizacji (Watson 2008). Początkowo Hiszpania wyraziła swój zdecydowany sprzeciw kandydaturze Gibraltar, w obawie, że Katalonia i Kraj Basków mogłyby wystąpić z takimi samymi pomysłami i zagroziła swoim wystąpieniem z UEFA. Po latach starań udało się Gibraltarowi osiągnąć swój cel i 1 października 2012 r. została tymczasowym członkiem, a od 24 maja 2013 r. jest już pełnoprawnym członkiem UEFA⁴⁶.

Nie należy jednak zapominać, że Gibraltar jest terytorium zamorskim Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii, według agend ONZ do spraw dekolonizacji, wciąż niesamodzielnym terytorium administrowanym przez obce mocarstwo⁴⁷. Dzisiaj, gdy wobec nowych technik wojskowych Gibraltar utracił znaczenie militarne, po przystąpieniu do NATO i EWG Hiszpanii oraz Wielkiej Brytanii spór o to terytorium ma charakter prestiżowy. Mieszkańcy Gibraltar zabiegają jednak o swoje prawo do samostanowienia i decydowania o własnym losie.

Uprawiana od lat polityka obstrukcji w relacjach z Wielką Brytania w odniesieniu do Gibraltar stanowiła zakłętę koło hiszpańskiej strategii wobec tego skrawka półwyspu.

Głównym argumentem, jakim posługiwali się hiszpańscy przedstawiciele przy ONZ – pisze w podsumowaniu swojej monografii Gold – była teza, że integralność państwa jest nadrzędna wobec zasady samostanowienia. Integralność Hiszpanii została naruszona przez zajęcie Gibraltar, co potwierdzone zostało w Traktacie z Utrechtu. Zatem Gibraltar powinien zostać zdekolonizowany w zgodzie z kartą narodów ONZ, a łącząc oba fakty, oznacza to, że Gibraltar powinien wrócić do Hiszpanii. Do tego dochodzą inne, np. uzurpację (zdaniem Hiszpanii) przesmyku (którego Traktat nie obejmuje), obecność bazy

⁴⁵ Częstym argumentem dla zaostrzenia kontroli granicznej jest przemyt papierosów z Gibraltar do Hiszpanii: <http://en.mercopress.com/2014/02/11/decolonization-of-gibraltar-can-only-be-settled-by-un-decision-argues-spain> (dostęp: 15.06.2015).

⁴⁶ „Gibraltar 54. członkiem UEFA”: <http://www.90minut.pl/news/212/news2122280-Gibraltar-54-czlonkiem-UEFA.html> (dostęp: 15.06.2015).

⁴⁷ Na liście ONZ (2002 r.) Gibraltar wymieniony jest jako Non-self-governing territory: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/AC.109/2014/12 (dostęp: 15.06.2015).

wojskowej, nad którą nie mają kontroli a która ma strategicznie ważne położenie i utrudnia właściwą obronę ich terytorium, zaś fiskalne przywileje i finansowe interesy wątpliwej proveniencji, przynoszą szkody gospodarce Campo⁴⁸.

Jest także argument o geograficznej bliskości, ale Hiszpania nie posługuje się nim zbyt często, co jest zrozumiałe, bowiem prowadzi rozmowy o trudnych relacjach Hiszpanii z Marokiem w sprawie zwrotu Melilly i Ceuty (w tym przypadku Hiszpania zawsze posługiwała się argumentem, że ich status jest zupełnie inny od Gibraltaru), sprawy Wysp Kanaryjskich, które leżą bliżej Afryki niż Hiszpanii, czy innych miast o statusie specjalnym, jak Llivia i Olivenza (Liddle 2002, Gold 2005)⁴⁹.

Jednakże kluczem do zrozumienia oporu Hiszpanii do ustępstw w zakresie Gibraltaru jest cytowane przez Jacksona zdanie z politycznego testamentu Izabeli Kastylijskiej⁵⁰:

Nakazuję i żądam, aby królowie, moi sukcesorzy, posiadający i zarządzający rzezonym miastem [Gibraltar] zatrzymali go dla siebie i w swoim posiadaniu; oraz aby nie nastąpiła żadna zmiana w nim ani w jego fragmencie, jego jurysdykcji, cywilnej lub karnej, względem Korony Kastylii (Gold 2005).

Tłumaczy to w dużym stopniu, że tak wyrażona wola polityczna uczyniła Gibraltar „świętą sprawą”, która wrosła tak mocno w świadomość Hiszpanów, że żaden z polityków nie miał siły ani możliwości przeciwstawieniu się jej wymowy, mimo upływu stuleci.

Skała Gibraltaru zbudowana jest z łatwo kruszejącego piaskowca. Na pytanie dziennikarza, co zniknie prędzej, skała czy brytyjska suwerenność, odpowiedź miejscowego przewodnika brzmiała: „oczywiście Skała!”. Nie tyle zatem silny patriotyzm w stosunku do Wielkiej Brytanii, ale brytyjskość jest składnikiem tożsamości mieszkańca Gibraltaru. Niemniej stosunek metropolii do Gibraltaru odbierany był tu, i jest nadal, z wielkimi emocjami.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Llivia to obszar ok. 14 km² we francuskim departamencie Pyrénées-Orientales, należący do Hiszpanii od 1569 r. (należąca administracyjnie do comarki Cerdanya w prowincji Girona we wspólnocie autonomicznej Katalonii). Olivenza to region w prowincji Badajoz należący do wspólnoty autonomicznej Estremadura o obszarze ok. 500 km² zabrany Portugalii w 1801 r. (Gold 2005, s. 330, przyp. 4). O innych wyspach patrz: R. Liddle (2002).

⁵⁰ Izabela I Katolicka zwana też Kastylijską (1451–1504), królowa Kastylii i Leónu w latach 1474–1504 i Aragonii w latach 1479–1504.

Literatura

- Carrington E.Ch., 1958, *Gibraltar, Chatham House Memoranda*, Oxford.
- Der Problem-Windpark geht endlich ans Netz*, 2014, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, „Wirtschaft”, 12 lutego:
<http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/energiewende-der-problem-windpark-geht-endlich-ans-netz-12797646.html>.
- Fokke J., 2012, *Grensconflict over de Eems*: <http://www.isgeschiedenis.nl/citaat-uit-het-nieuws/grensconflict-over-de-eems/>.
- „Gibnews”, 2009: <http://agibostale.blogspot.com/2009/12/four-guardia-civil-arrested-in.html>.
- Gold P., 2005, *Gibraltar. British or Spanish?*, London–New York.
- Hills G., 1974, *Rock of contention – a history of Gibraltar*, London.
- „Independent.co”, 2009: <http://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/gibraltar-spain-resume-ferry-link-after-40-years-1845769.html>.
- Jackson W.G.F., 1990, *The rock of the Gibraltarians. A history of Gibraltar*, Gibraltar.
- Koenders en Steinmeier op de Eems*, 2014, „Dagblad Noorden”, 23 października:
<http://www.dvhn.nl/nieuws/groningen/koenders-en-steinmeier-op-de-eems-11817593.html>.
- Lachs M., 1958, *Umowy wielostronne*, Warszawa.
- Liddle R., 2002, *Just how many islands does Spain wants?*, „The Guardian”, 17 lipca:
<http://www.guardia.co.uk/media/2002/jul/17/gibraltar.comment>.
- Łaski P., 1985, *Hiszpańsko-brytyjski spór o Gibraltar*, „Sprawy Międzynarodowe”, 7–8, s. 101–116.
- Milland G., 2009, *Return of the Armada as Spain 'invades' Gibraltar*, „Daily Express” 23 maja: <http://www.express.co.uk/posts/view/102828/Return-of-the-Armada-as-Spain-invades-Gibraltar>.
- Miłkowski T., Machcewicz P., 1998, *Historia Hiszpanii*, Wrocław.
- Nahlik S.E., 1967, *Wstęp do nauki prawa międzynarodowego*, Warszawa.
- O'Reilly G., 1999, *Gibraltar: sovereignty disputes and territorial waters*, „Boundary and Security Bulletin”, Spring, s. 67–81:
http://ersilia.net/ET2050_library/docs/med/gibraltar.pdf.
- O'Reilly G., Schofield C.H., 1994, *Ceuta and the Spanish sovereign territories. Spanish and Moroccan claims*, Durham.
- Reyes B., 2007, *Odyssey Vessel Forced to Algeciras by Guardia Civil*, „Gibraltar Chronicle”, 7 grudnia:
http://investorshub.advfn.com/boards/read_msg.aspx?message_id=21160483.
- Rostworowski E., 1977, *Historia powszechna, Wiek XVIII*, Warszawa.
- Searle D., 2009, *Apology avoids major fracas*, „Gibraltar Chronicle”, 8 grudnia:
http://www.chronicle.gi/headlines_details.php?id=17886.
- Searle D., Harding B., 2009, *Spanish minister to visit Gibraltar, 1st since 1704*:
<http://uk.reuters.com/article/2009/07/17/uk-gibraltar-spain-visit-idUKTRE56G6V520090717>.

- Shipwreck yields estimated \$500 million in gold and silver coins*, 2007, „TribLive”, http://triblive.com/x/pittsburghtrib/news/s_508560.html#axzz3efUzUCs.
- Spanish airline suspends flights*, 2008, „SkyNews”, 22 września: <http://news.sky.com/story/635069/spanish-airline-suspends-flights>.
- Spain forces US hunting boat into a port*, 2007, „The Guardian”, 13 lipca: <http://www.theguardian.com/world/2007/jul/13/spain.gilestremlett>.
- Spain orders ship seizure in £500 m treasure row*, 2007a, „The Guardian”, 7 czerwca maja: <http://www.theguardian.com/world/2007/jun/07/business.spain>.
- Stasiński M., 2009, *Skarby na dnie morza. «La Mercedes» z rąk piratów odbita*: http://wyborcza.pl/1,76842,6737848,Skarby_na_dnie_morza__La_Mercedes__z_rak_pirатов.html.
- Straw's Deal founders on the Rock*, 2002, „Gurdian.co.uk.”, 4 maja: <http://www.gurdian.co.uk/uk/2002/may/04/politics.world>.
- „The Sunday Telegraph”, 2014, 14 stycznia, *Worst year ever for Spanish incursions into Gibraltar's waters*: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/gibraltar/10550677/Worst-year-ever-for-Spanish-incursions-into-Gibraltars-waters.html>.
- Watson G., 2008, *Gibraltar deserves a place in European football*, „The Guardian”, 17 listopada: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/nv/17/gibraltar-football-uefa>.
- What lies beneath*, 2008, „BBC Radio World Service Broadcast”, First broadcast Friday 22, August: http://www.bbc.co.uk/worldservice/documentaries/2008/08/080821_wh_at_lies_beneath.shtml.
- Windpark Riffgat niet langer dupe van grensgeschil Eems-Dollard*, 2013, „Duurzaamnieuws NL”, 17 sierpnia: <http://www.duurzaamnieuws.nl/windpark-riffgat-niet-langer-dupe-van-grensgeschil-eems-dollard/>.
- Zins H., 1979, *Historia Anglii*, Wrocław.
- Zych M., b.r.w., *Gibraltar – ostatnia kolonia Europy*, „Geozeta”, 3: <http://www.geozeta.pl/artykuly,Europa,27,2>.
- Żelichowski R., 2012, *Gibraltar*, Seria: Europa w skali mikro, Warszawa.

Border soft as a rock

Summary

Although fierce border disputes in “Old Europe” belong to the past, there are places where emotions are still riding high. These include the border between Gibraltar and Spain. Lack of a final settlement of the border arises from an inability to reach agreement on several fundamental issues. Their source lies in a document which was signed at Utrecht in 1713, which ended the War of the Spanish Succession. The content of the tenth article of the Treaty of Utrecht marked with Roman „X” causes a juridical headache and keeps busy the most outstanding lawyers and historians of Great Britain and Spain. The documents states that “The Catholic King [Philip V] does hereby, for

Himself, His heirs and successors yield to Crown of Great Britain the full and entire propriety of the town and castle of Gibraltar, together with the port, fortifications, and forts thereunto belonging; and He gives up the said propriety to be held and enjoyed absolutely with all manner of right forever". In addition, the last sentence of article X concludes that in case "it shall hereafter seem meet to the Crown of Great Britain to grant, sell, or by any means to alienate there from the propriety of the said town of Gibraltar, it is hereby agreed and concluded, that the preference of having the same shall always be given to the Crown of Spain before any others".

The reason for this state of affairs is the lack of an accurate description of what actually had been transferred to Britain in the Treaty of Utrecht, because this treaty does not contain maps or a detailed inventory of the territory to be acquired by it. The exact course of the border of Spanish-English is not specified neither in the Treaty of 1713 nor has been marked on the ground at a later date. From that year the two state administrations have been discussing the border that runs between Gibraltar and Spain on disputed territory of the isthmus, conventionally referred to as "neutral territory".

Article X of the Treaty of Utrecht did not specify also the extent of the territorial waters. When the British took over Gibraltar there was not specified either the size of the port, nor the range of the waters for mooring and waterway access to the fortress was not described. In this case the territorial waters of Gibraltar for the English meant the area within the range of artillery fire, which then was then about three-miles, in practice most of the Bay of Gibraltar.

During the Second World War the British government ordered expansion of the airport on land fill, in the direction of Gibraltar Bay, which Spain considers its territorial waters. This resulted in yet another discussion on the sovereignty of that territory, as well as the conduct of air routes for military and civil aviation. In her testament Isabella of Castille wrote: "I ask and require of the Kings, my successors, that they may hold and retain the said City [of Gibraltar] for themselves and their own possession; and that no alienation of it, nor any part of it, nor in jurisdiction, civil or criminal, shall ever be made from the Crown of Castille". This explains to a large extent why Gibraltar became "a sacred thing", which has been anchored so much in the consciousness of the Spaniards that no politician has had the strength or courage to question the will of the monarch, despite the passage of time.

However, one should not forget the fact that Gibraltar is an overseas territory of the United Kingdom of Great Britain and Ireland, according to the UN Agency for decolonization, and is still a dependent territory administered by a foreign power. Today, with all new military technology, Gibraltar has lost its military importance. After accession of Spain and United Kingdom to the NATO and the EEC, the dispute about the territory is mainly about prestige. The population of Gibraltar, however, seeks for itself the right of self-determination and right to decide its own fate.

Key words: border, Rock, isthmus, airport, territorial waters, Gibraltar, Spain, United Kingdom.